

הרב ישראל פרידמאן
ראש ישיבת אהלי תורה ליובאוויטש

ביאור בדברי שו"ע הרב במלאכת גוזז

א. כתב בשו"ע אדמו"ר הזקן (סי' ש"מ סעי' א'): הגוזז בין מן החי בין מן המת בין מן הבהמה וחי, אפי' מן העור המופשט חייב, והוא מאבות מלאכות שכן במשכן היו גוזזין עורות התחשים ואילים וכו', אבל אם חתכן בכלי חייב אפי' על ב' שערות בלבד, ועל א' פטור אבל אסור מן התורה כשאר חצי שיעור וכו'. ואח"כ ממשיך בסעי' ב': ... אין הגוזז והחותך צפרנים בכלי חייב אא"כ צריך לצמר או לשער או לצפרנים שחתך אבל אם א"צ להם ה"ז משאצ"ל וכו' אבל י"א שאף אם א"צ לצמר ושער וצפרנים חייב (שעיקר המלאכה היא העברת השער והצמר מהעור והצפרנים מהאצבעות והרי הוא צריך לגוף העברה זו ועוד) שגם במשכן היו גוזזים עורות תחשים אע"פ שלא היו צריכים לשערן, עכ"ל הזהב.

והנה תחלת ההלכה (בסעי' א') מקורו ברמב"ם (פ"ט מהל' שבת ה"ז בשינוי לשון קצת) והוא מהתוספתא (כפי שמצויין על הגליון בשו"ע אדמוה"ז), אבל כ"ק אדמוה"ז מוסיף ביאור "והוא מאבות מלאכות שכן במשכן היו גוזזין עורות התחשים ואילים" (כנ"ל. וזה אינו ברמב"ם ולא בהתוספתא), היינו שרוצה לבאר בזה דלכאורה במשנה (שבת עג א) כשמונה הל"ט מלאכות, הנה הלשון הוא הגוזז צמר וכו' וכמו שמדייק ברש"י שם - ד"ה הגוזז צמר, "וכן שאר מלאכות שייכי **בצמר** של מלאכת המשכן", ומלאכת צמר בפשטות הוא מן הכבשים כשהם חיים וכו' ולא מן העור המופשט, וגם בהתוספתא גופא הי' אפשר לומר שהכוונה הוא שהוא רק **תולדה** - ולא אב - אבל מהרמב"ם משמע שהוא אב, מכיון שבהלכה זו עצמה מביא אח"כ התולש כנ"ל מן העוף, הרי זה **תולדת** גוזז וחייב - הרי מזה משמע שמה שהביא קודם לכן ה"ה כולם אבות - כמובן ופשוט - ולכן מוסיף אדמוה"ז ביאור דהיכן מצינו שהוא אב שכן במשכן וכו' כנ"ל. ומקור הדברים הוא בתשו' הריב"ש (סי' שצ"ד) וכפי שהביא דעתו בסעי' ב', (ועי' בהגהות חת"ס לשו"ע בס"י ש"ג בסופו שמביא דעת הריב"ש ושואל ע"ז דמנ"ל שהיו גוזזין עורות התחשים וכו' ואכ"מ).

אבל לפ"ז צריך ביאור, שהרי בסעי' ב' מביא מחלוקת התוס' והריב"ש אם בגזיזה צריך להיות משצל"ג. ועיקר המחלוקת - לכאורה - תלוי בזה אם לומדים מלאכת הגזיזה מעורות תחשים (עי' באגלי טל במלאכת גוזז שמבאר שם בארוכה איך שזה תלוי בזה עיי"ש בס"ק ג') - וכמו שמבואר ברש"י הנ"ל במשנה דל"ט מלאכות דגזיזה הוא מלאכת הצמר ובתחשים הוא מלאכת העור, דהיינו **ממחק** - שמגרד השער מן העור, וא"כ אחרי שאדמוה"ז מבאר שבעורות התחשים היתה מלאכת גזיזה שלכן הוא מאבות מלאכות וא"כ הרי לכאור' מוכרח שכשאפילו שא"צ להשער ג"כ חייב (כדעת הריב"ש) ואיך מביא אח"כ בסעי' ב' שתי הדעות בזה, וממ"נ דאם אח"כ מביא שתי הדעות הרי לכאורה הי' צריך לבאר ג"כ בסעי' א' שתי דעות אם גזיזה מן העור המופשט הוא אב מלאכה או רק תולדה (באם צריך להשיער, וכדעת התוס' הנ"ל) דאם הוא אב מלאכה היינו שלומדים מלאכת גזיזה מעורות תחשים - שהי' במשכן - ואז הרי אפילו כשא"צ להשיער והצמר ג"כ חייב (כדעת הריב"ש) או להעיקר הוא האב מלאכה כשגוזזים מהבהמה וכו' והוא מלאכת הצמר (כמשמעות הרש"י במשנה הנ"ל) ומהעור המופשט הוא רק תולדה (ככל תולדות דעלמא, ודלא כהאגלי טל) מצד הדמיון להאב

– והלימוד הוא "מאחת מהנה" ולכן החיוב הוא בדוקא כשצריך להצמר והשיער, אבל איך אפשר לומר שניהם, שזה אב מלאכה שלומדים זה מגזיזת עורות התחשים, ובכל זאת הנה צריך להיות מלאכה הצריכה לגופה בהצמר והשיער הנגזז, וצריך להבין היטב דעתו - דעת תורה - בזה.

ב. וביותר אינו מובן מה שבסעי' א' - אחר שמבאר שהשיעור בשער הוא שתי שערות, ממשיך, ומלקט לבנות מתוך שחורות **שלא יהא נראה** זקן אפי' באחת חייב ודבר זה אפי' בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה וכו'. ופירוש הדברים הוא כמו שמפרש רש"י (מכות דף כ' ע"ב ד"ה במלקט) "דכיון דאדם מקפיד על שיער לבן אחד שבין שערותיו שחורות כדי שלא יראה זקן אמרינן שכשהוא מלקט אותו מבין השחורות מלאכה חשובה הוא לו וחייב משום גוזז כיון דחייש לגזיזה זו".

ובפשטות נראה הביאור ברש"י דהא שצריכים לשתי שערות בגזיזת שער סתם הוא מפני דבפחות משתי שערות אין זו מלאכה חשובה - ואין זה מלאכת מחשבת - (ולא משום דבפחות משתי שערות אי"ז נקרא שיער כמו בנגעים ובפרה אדומה וכו') אבל במלקט לבנות מתוך שחורות דכיון דאדם מקפיד אפי' על שער א' כדי שלא יראה זקן ה"ז מלאכה חשובה ונקרא מלאכת מחשבת - וא"כ אינו מובן איך שייך לומר בזה דצריך להצמר והשיער דהרי כל המלאכה וחשיבותה תלוי בזה שיקפיד להסיר השיער הלבן מתוך השחור ולסלקה מעליו, ולא בהצורך בהשיער, דמצד הצריכות דהשיער הרי החשיבות הוא בדוקא בשתי שערות, והחשיבות דשיער א' הוא הרי מצד הסילוק - שלכן הרי התוס' מדייקים במכות ומביא פי' רשב"ם דהדין דמלקט אתי דווקא כר' יהודה דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עלי', והיינו דאפי' אם נאמר דהדין דשתי שערות מדובר באופן שצריך להשער - ואתי אפי' כר' שמעון, אבל הדין דמלקט אינו שייך לומר כן וכנ"ל, וא"כ צריך ביאור בדעת אדמוה"ז איך מתאימים שני הדינים הנ"ל שסוברים שגם במלאכת גזיזה צריך להיות מלאכה הצריכה לגופה ובכ"ז חייב דמלקט לבנות וכו' אפי' בשערה א'.

ג. [ולהעיר דלפי"ז צריך ביאור דא"כ איך שייך לומר דאסור מן התורה כשאר חצי שיעור, דבשלמא בשאר שיעורי תורה דהם הלכה למשה מסיני ה"ה שיעורים עצמיים - וכמו באכילת חלב וכדומה - דבפעולת האדם היינו באכילתו וכיוצא אין חילוק - לכאורה בין כזית לפחות מכזית רק דבאה ההלכה ומלמדת דהחויב בפעולתו הוא רק כשיאכל כשיעור, אבל האיסור בפעולתו - לומדים מהריבוי דכל חלב - ומטעם דחזי לאצטרופי - דהוא גם בחצי שיעור, אבל כאן דהלימוד הוא ממלאכת המשכן דאיזה מלאכה חייבים בשבת הוא רק במלאכת מחשבת וזהו העדר דמלאכה בשבת, וזה תלוי בהשיעור דשתי שערות דאז נעשה חשיבות בגזיזה ובאם נעשה פחות משיעורו אי"ז מלאכה חשובה - וכעין מלאכה שלא כדרך - ואיזה איסור מהתורה יש כאן. ואי"ז דומה לכותב שתי אותיות, דאם כתב אות אחת מטעם חצי שיעור, דהתם הרי אין מוכרח לומר שהשיעור שתי אותיות הוא מטעם חשיבות בהמלאכה, אלא דכמו שלומדים מהמשכן גוף מלאכת הכתיבה, כמו"כ לומדים מהמשכן שיעור הכתיבה שהוא שני אותיות אבל כאן בשתי שערות אי"ז לימוד ממלאכת המשכן (דהרי כל הגזיזה דשערות אין הכל מודים דהי' בכלל במלאכת המשכן וכנ"ל בשו"ת החת"ס) אלא הוא מסברא דחשיבות וכנ"ל וא"כ לפי"ז לכאורה מה שייך לומר בזה איסור חצי שיעור, דלפי הנ"ל כיון דחסר בהשיעור חסר בחשיבות דגוף המלאכה דזוהי הסיבה להשיעור וכמו שמבאר מרש"י הנ"ל.

ולכאורה הי' אפשר לבאר על פי פי' הר"ח (שבת צ"ד ע"ב) דהנה בגמ' מובא בברייתא הפלוגתא דחכמים ור"א כמה מלא פי הזוג דחכמים סברי שתי שערות ור"א סובר שיערה א' ומסיים בברייתא דמודים חכמים לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חייב, ודבר זה אף בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה אבל ר"ח מביא הברייתא בזה"ל: "תנא הנוטל מלא פי הזוג חייב וכמה מלא פי הזוג שתיים וכן לקרחה שתיים אבל המלקט שער לבן מתוך שחור אפילו אחת אסור משום לא יהי כלי גבר על אשה, הנה בפשטות נראה שגורס אחרת בברייתא, ולפי גרסתו בברייתא הנה בשבת אינו חייב במלקט לבנות מתוך שחורות על שיערה אחת (ומטעם הנ"ל דאי"ז מלאכת מחשבת), אבל יותר מסתבר לומר שאין הוא משנה הגירסא מגירסתנו, אלא שכוונתו לומר דהחויב בשבת הוא ג"כ מטעם דהאיסור הלא ילבש וכוונתו בזה דאין הפי' כמו שרש"י מפרש דכיון שהוא מקפיד נעשה עי"ז מלאכה חשובה, אלא הוא מטעם מגו דמגו דהוא עובר על הלאו דלא ילבש אפי' על שיער א' הוא חייב ג"כ בשבת מטעם מלאכה (וכמו שמצינו סברת המגו בשבת בכמה דוכתי). אבל כמובן שזה מהדוחק להעמיס בכוונת רבינו בשולחנו הזהב, ובפרט שרש"י מפרש בבירור פי' אחר ואין כאן המקום להאריך בזה ונת' כבר במקום אחר].

ד. ואפשר לבאר כ"ז בהקדם הביאור בדברי אדמוה"ז בריש ס"ב, בביאור דעת הי"א דאף אם א"צ להצמר והשיער חייב שמבאר בב' אופנים (כפי שמובא בהחצע"ג) א. "שעיקר המלאכה היא העברת השיער והצמר מהעור וכו' והרי הוא צריך לגוף העברה זו", ב. (וכפי שמוסיף ועוד) "שגם במשכן היו גוזזים עורות התחשים אע"פ שלא היו צריכים לשערן", דלכאורה למה מחלקו לשניים, הרי לכאורה שניהם אחת הם דזה גופא מה שגוף המלאכה היא העברת הצמר והשיער מפני שגם במשכן היו גוזזים אע"פ שלא היו צריכים להשער, דמזה מוכח שהמלאכה היא גוף ההעברה (ולכאורה כן נראה להמעיין בהריב"ש ועיין ג"כ במחצית השקל שמבאר כן בכוונת המג"א בסוף ש"ג, אבל המעיין במג"א שם אין נראה כן מדקדוק לשונו בהוספת ועוד - וכידוע דקדוק רבינו בדברי המ"א).

ואפשר לבאר זה בהקדם דברי הרמב"ן בחידושויו (שבת ד' ק"ו בסוגיא דכל המקלקלין פטורין) וז"ל בא"ד: ואין אני אומר כן דמילה ודאי מלאכה הצריכה לגופה הוא שהוא צריך שיהא אדם זה מהול ומהדומה לזה הנוטל צפרנים בכלי וכן שפמו שהוא חייב משום תולדה דגוזז ואע"פ שא"צ לגוף הצפרניים והשיער מלאכה הצריכה לגופה נקראת וכן הזורה והבורר ומאן דשקיל איקופי מגלימא כולן דומות למילה וכו'. ושם בהמשך הדיבור: וכבר רמזתי לגוזז ונוטל שיערו וצפרנו בין לתקן גופו ולייפות עצמו, ובין לצורך השיער והגיזה כולן מלאכה הצריכה לגופה הוא מפני שהכל דבר אחד, והנטילה היא המלאכה וכו' עכ"ל בהנוגע לענינינו. אבל בעל המאור על הרי"ף בר"פ האורג כתב וז"ל "... וזהו ביאור הדבר כל שלשים ותשע מלאכות שהיו כנגדן במשכן כולן הי' בהן צורך לגופן חוץ מן הזורה והבורר שהוא זורה המוץ מן הגורן ובורר הצרורות מן הכרי וזהו עיקר מלאכתן לדחות המוץ והצרורות וכן חייב עליהן ועל כל תולדה שלהן אבל שאר כל המלאכות עיקר הוא לצורך גופן כו", עכ"ל בהנוגע לענינינו.

הנה אנו רואים מחלוקת הרמב"ן והבעה"מ במלאכת זורה ובורר אם זה נקראת מלאכה הצל"ג, הרמב"ן סובר דהמלאכה היא ההפרדה בהדבר המעורב - היינו שיש כאן דבר א' מעורב, אוכל ופסולת, והמלאכה היא ההפרדה ביניהם ולכן היא נקראת צל"ג היינו גוף דבר המעורב ובזה נעשה תיקון ע"י ההפרדה. והבעה"מ סובר דהמלאכה היא בנטילת הפסולת ודחייתו מן

האוכל. וכשתמצי לומר הנה הרמב"ן סובר שמסתכלים על הדבר כמו שהוא לפני הפעולה והמלאכה, ובזה נעשה המלאכה, והדבר נתתקן ע"י הפרדה ביניהם, והבהע"מ סובר שאנו דנין על הדבר כמו שהוא בעת הפעולה והמלאכה היינו כשהוא נפרד כבר, והפעולה היא בהפסולת בדחייתו (וכעין דוגמא לדבר מצינו מחלוקת בירושלמי לגבי מחצית השקל בין חכמים לר' יהודה אם היא נקראת נדבת יחיד או נדבת צבור דחכמים סברי דכיון שהוא מוסרה לצבור, נקרא נדבת צבור ור"י סובר דכיון שלפני המסירה לצבור עדיין שלו הוא נקראת נדבת יחיד, היינו שר"י דן בזה כמו שהוא לפני המסירה לצבור שלכן נקראת פעולת המסירה נדבת יחיד וחכמים דנים בזה כמו שהוא כשר בעת פעולת המסירה ולכן נקראת המסירה נדבת צבור ואכ"מ להאריך). והנה בזה יש הבדל בין שערות התחשים, ובין שערות וצפרנים בהאדם, השערות תחשים הרי אינם מותרות והם דבר חשוב מצ"ע רק כשצריכים להעור (כדוגמת מלאכת המשכן) - לשיטת אדמוה"ז - גזזו אותם מהעור ולכן הנה המלאכה נקראת מלאכת הפרדה (אפילו לשיטת הבעהמ"א) היינו גם בעת הפעולה והמלאכה משא"כ בנטילת שערות וצפרנים שהם מותרות בעצם, רק כשהוא צריך להם אז נעשה בהם חשיבות וצורך ואז נקראת מלאכת הפרדה וצל"ג ממילא כמובן.

וזהו ב' הסברות בדברי רבינו, דסברא הא' הוא כשיטת הרמב"ן שאפילו בגזיזת צפרנים נקרא מלאכה הצריכה לגופה דהמלאכה הוא גוף ההעברה וכן"ל דכמו שהוא לפני פעולת ומלאכת הפרדה הוא דבר א' מעורב - וזה אין ללמוד מגזיזת שערות תחשים, כנ"ל. והסברא הב' - כמשמעות המג"א - דכיון שבעת הפעולה כוונתו הוא להסרת השערות מהעור ואין בהם צורך כלל - כמו שהי' במשכן - הנה נמצא כמו מותרות ופסולת והמלאכה היא גוף ההעברה ואין מחלקים בין גזיזת שערות מהעור ובין נטילת שערות וצפרנים.

ובזה אפשר ליישב מה שרבינו מבאר בסעי' א' - אפילו לשיטת התוס' - שגזיזת הצמר והשיער מהעור המופשט לומדים מגזיזת עורות תחשים, ובכ"ז יהי' בנטילת שיער וצמר חיוב דוקא כשיש צורך בהם, דבאם לאו אי"ז דומה כלל לגזיזת עורות תחשים כנ"ל.

(ועיין בצ"צ בחידושו להש"ס (דף נ"ב) שמבאר מחלוקת התוס' והריב"ש באופן אחר לגמרי, וצע"ג להתאים זה עם שיטת רבינו בשולחנו, ולפלא שאינו מזכיר כלל דברי רבינו בזה הגם שדן בזה בארוכה והמשך יבוא בעז"ה).

ועפי"ז הי' אפשר לבאר גם השאלה השני' - בנוגע למלקט לבנות מתוך שחורות, בכד דייקת בלישנא דרש"י מלאכה **חשובה היא לו** וחייב משום גוזז **כיון דחייש לגזיזה** דכוונת רש"י לבאר בזה איך שהצריכות היא בגוף הגזיזה, שבסתם גזיזה ה"ז כאילו שמסיר דבר שיכול לגרום ניוול ואי יפוי, ובזה הוא שנעשה מותרות ופסולת, ולכן ה"ז כאילו מניעת ההיזק וכצד נחש שלא ישכנו, והריגת המזיקין וכו' שנקרא מלאכה שאינה צריכה לגופה משא"כ במלקט לבנות מתוך שחורות כדי שלא יהי' נראה זקן הרי כבר ישנו השיער לבן שפועל שיהי' נראה זקן, ומקפיד ע"ז ובכאן הרי הגזיזה הרי לא רק שמסלקת דבר הגורם היזק, אלא שמסלקת את ההיזק גופא וסילוק ההיזק הרי זו חשיבות גדולה מצ"ע וא"צ לשיעור בהשיער, שהרי החשיבות בהמלאכה הוא בזה שמסלקת את החסרון שהוא נראה כזקן, ולא מצד שמסיר דבר הגורם להיות נראה כזקן, ובמילא הצריכות הוא בגוף הגזיזה ובדומה לזה מבאר הצ"צ (דף צ"ד ע"ב) בשיטת הריב"ש - אפי' שיטת הרשב"א - עיי"ש.